

XIX. BIJDRAGE VAN TON DE BROUWER & GERARD NETTEN

Waarom is Theo van Gogh opnieuw begraven in Auvers-sur-Oise?

Op de begraafplaats van Auvers-sur-Oise liggen Vincent en Theo van Gogh gebroederlijk naast elkaar. Maar beide broers werden eerst op een andere plaats begraven voor ze hier hun definitieve graf naast elkaar kregen.

Hoe zit dat precies?

Samen met Ton de Brouwer is Gerard Netten op zoek gegaan naar een antwoord op deze vraag.

laatste maanden van Theo van Gogh (1857-1891)

Zoals bekend, is Vincent van Gogh op 29 juli 1890 om 01.30 uur in Auvers gestorven, met Theo aan zijn sterfbed. Theo is over het verlies van zijn broer lang heel verdrietig geweest. Met zijn lichamelijke en geestelijke gezondheid ging het snel achteruit. Al op 9 oktober 1890 openbaarde zich de eerste uiterlijke ziekteverschijnselen bij Theo. Zijn zwager Andries Bonger informeerde dokter Gachet te Auvers-sur-Oise. Op 12 oktober bezocht Theo de kliniek Maison Dubois in Saint-Denis. De dag daarop werd hij bezocht door dokter Gachet die hem doorverwees naar het instituut Maison de Santé in Neuilly. Dit instituut was gespecialiseerd in neuropathie. Hij

werd er opgenomen op 14 oktober 1890 en moest volstrekte rust houden.

De opvolgende dagen verslechterde de toestand van Theo zodanig dat zijn vrouw Jo besloot hem daarom te laten opnemen in de kliniek van Dr. Émile Blanche in Passy. Uiteindelijk besloot ze Theo terug te brengen naar Nederland, naar het sanatorium Willem Arntsz in Utrecht. Daar is hij op 18 november 1890 opgenomen.

Enkele maanden later is hij op 25-1-1891 in dit sanatorium op 33-jarige leeftijd overleden, met als diagnose *Dementia Paralytica*, een vorm van neurosyfilis (een ziektebeeld door syfilis ontstaan in het zenuwstelsel).

Maison Dubois - Saint-Denis

Kliniek Dr. Émile Blanche - Passy

Willem Arntsz Huis - Utrecht

in Utrecht begraven (1891-1914)

Theo van Gogh werd aanvankelijk begraven op de Eerste Algemene Begraafplaats Soestbergen, Gansstraat 167 in Utrecht. Theo heeft daar een begrafenis 2e klas gekregen. Er is toen door zijn zwager J.M. van Houten op 26 januari 1891 bezwaar gemaakt tegen een mogelijke ruiming van het graf na 15 jaar. Hij wees er met klem op dat Theo van Gogh „*een eigen graf, dat niet over eenigen tijd kan opengebroken worden*“ moest krijgen. En dat gebeurde ook.

In de archieven van de begraafplaats staat dat Theo op 29 januari 1891 op Begraafplaats Soestbergen is begraven. Ook is in dit register vermeld dat zijn stoffelijke resten op 8 april 1914 zijn opgegraven en in een klein kistje naar Frankrijk zijn overgebracht. De burgemeester van Utrecht heeft daarvoor op 24 maart 1914 schriftelijk toestemming gegeven (besluit no. 118). Het is bijzonder dat Jo Bonger pas 23 jaar (!) na het overlijden van haar man Theo heeft laten herbegraven naast Vincent in Auvers. Wat zou daarvoor het motief geweest kunnen zijn?

graf van Theo van Gogh op Begraafplaats Soestbergen in Utrecht

Begraafplaats Soestbergen in Utrecht

Toen in 1829 het begraven in kerken en steden werd verboden en begraafplaatsen buiten de steden werden aangelegd, werd in 1830 naar ontwerp van landschapsarchitect J.D. Zocher jr. in Utrecht op het terrein van buitenplaats Soestbergen een algemene begraafplaats aangelegd in Engelse landschapsstijl. In het middengedeelte ligt de 'Ring van Zocher', een ronde grafheuvel, bezet met drie ringen met 170 gemetselde graf-ruimtes. Hier liggen de prominente burgers. Midden in de grafheuvel bevindt zich een open ronde put die bedoeld was als knekelput, maar die als zodanig nooit is gebruikt. Al wordt Soestbergen wel eens het Nederlandse Père Lachaise genoemd, er liggen weinig beroemdheden. Nicolaas Beets, Buys Ballot, W.G. van de Hulst en Gerrit Rietveld zijn de bekendste.

Soestbergen - 'Ring van Zocher'

intentie Theo te laten herbegraven in Auvers-sur-Oise

cimetière communal d'Auvers-sur-Oise

* graven van Vincent & Theo van Gogh

Vincent van Gogh werd op 30 juli 1890, de dag na zijn dood, begraven op het cimetière communal d'Auvers-sur-Oise. Omdat de pastoor een kerkelijke begrafenis had geweigerd vanwege de zelfmoord van Vincent, regelde Theo de begrafenis. De plek waar Vincent werd begraven werd echter niet zijn definitieve graf. In augustus 1905 zouden de grafrechten voor het graf van Vincent na 15 jaar verlopen. Verlenging van de rechten voor dezelfde rustplaats was niet mogelijk. Alhoewel daartoe nog wel pogingen zijn gedaan en er zelfs pogingen zijn ondernomen door Jo Bonger om ook Theo te begraven naast Vincent op zijn eerste rustplaats, werd het uiteindelijke resultaat een herbegraving op een ander gedeelte van de begraafplaats.

Daarbij deed zich dan wél de door Jo gewenste mogelijkheid voor om ook Theo naast Vincent te laten herbegraven. De intentie van zijn weduwe Jo van Gogh-Bonger om Theo uiteindelijk zijn definitieve laatste rustplaats te laten hebben naast zijn broer Vincent dateert dus al van vóór de herbegraving van Vincent op de begraafplaats van Auvers op 13 juni 1905. De realisatie van de hereniging laat echter nog een aantal jaren op zich wachten. Zo rond 1912 bestaat er de intentie om deze wens daadwerkelijk uit te voeren. Jo wil daarvoor naar Auvers reizen naar Paul Gachet Jr. (1873-1962, zoon van dokter Gachet), maar moet op 27 februari 1912 Gachet laten weten, dat zij door de ziekte van haar tweede echtgenoot (Johan Cohen Gosschalk 1873-1912) niet naar Auvers kan afreizen, waarbij ze opmerkt: "maar ik wil mijn uiterste best doen totdat Theo's overblijfselen uiteindelijk zullen rusten nabij Vincent".

toestemming voor herbegravenis

In een op nieuwjaarsdag 1914 geschreven brief verzoekt Jo aan Paul Gachet Jr. om zijn medewerking bij een herbegraving van Theo. De uitgangspunten zijn gelijk aan de ideeën voor een herbegraving zoals die al bestonden in 1905. De desbetreffende regels en toestemmingen tussen de verschillende landen onderling maken een en ander wel erg gecompliceerd. Jo denkt aan januari-februari 1914. Gelet op de weersomstandigheden lijken die dagen geen uitvoerbaar idee. Ze denkt dan aan maart en geeft Paul Gachet Jr. alle benodigde toestemmingen om de herbegraving voor te bereiden. Op 4 april 1914 geeft zij de navolgende verklaring af: "De ondergetekende, Mevr. J van Gogh-Bonger (later weduwe van Cohen Gosschalk-Bonger) autoriseert de Heer Paul Gachet Jr. te Auvers-sur-Oise, het graf te openen van wijlen Vincent van Gogh op het kerkhof van Auvers, om er de overblijfselen in te leggen van wijlen Theodorus van Gogh, haar echtgenoot en autoriseert de genoemde heer Gachet alle noodzakelijke maatregelen te nemen in haar naam."

Johanna Bonger 1905
door Johan Cohen Gosschalk

herbegrafenis van Theo van Gogh op 14 april 1914

De opgraving van Theo te Utrecht gebeurt op woensdag 8 april 1914. Zijn stoffelijke resten worden verzameld in een klein kistje en in een verzegelde (!) treinwagon naar Auvers-sur-Oise gebracht. Een door Jo aangewezen employée van een begrafenisondernemer begeleidde de trein. Normaal duurde dergelijk vervoer, behalve bij personenvervoer, per trein enkele dagen maar in dit geval komt het stoffelijk overschot al op 9 april 1914 in Auvers aan. De kist wordt door Paul Delavier overgebracht naar de begraafplaats en

daar bewaard in een crypte tot 14 april. Op de aangrenzende onbezette plek rechts naast de (tweede) rustplaats van Vincent werd op de 13^e een graf gegraven. De herbegrafenis van Theo was de volgende dag dinsdag 14 april 1914 in het bijzijn van in elk geval Jo, haar zoon Vincent Willem en aanstaande schoondochter Josina Wibaut. Jo Bonger liet later twee identieke stenen plaatsen op de naast elkaar gelegen graven, met namegenoeft hetzelfde opschrift: *Ici repose Vincent van Gogh* en *Ici repose Théodore van Gogh*.

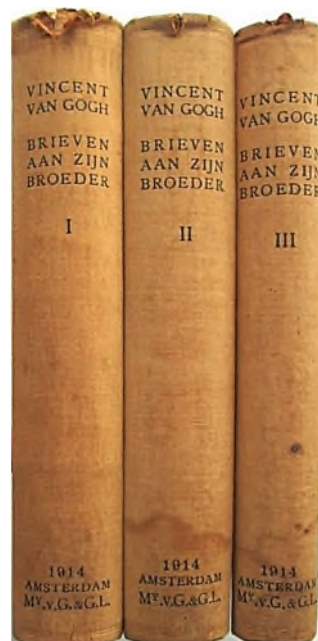

In een dankbrief aan Paul Gachet Jr. van 21 april 1914 uitte Jo haar wens om - nadat ook de stenen zouden zijn geplaatst - op de twee graven klimop te planten. Dit idee van het planten van klimop op het graf gaat terug naar een gesprek tussen Jo en Theo, waarin Theo opperde klimop te planten op het graf van Vincent. De klimop werd door Paul Gachet Jr. pas jaren later, in december 1924, geplant. Het kwam wel van zijn landgoed. Het bijhouden van de klimop werd

door Paul opgevat als een levenstaak tot aan zijn dood in 1962. Hij schreef hierover in een brief van augustus 1927 aan Ir. Dr. Vincent Willem van Gogh: *"Vanaf nu moeten Vincent en Theo altijd blijven rusten in deze Franse, groen overdekte grond die hun tweede thuis werd. Zelfs op deze afgelegen begraafplaats zullen zij niet worden vergeten. Zo verbonden als zij waren in hun leven, zo zullen zij hier hun eeuwige rust doorbrengen"*.

"En zij zijn ook in hun dood niet gescheiden"

Sommigen suggereren wel eens dat het overbrengen van het stoffelijke overschot van Theo naar Auvers-sur-Oise enige relatie zou kunnen hebben met de publicatie van de *"Brieven aan zijn broeder"* door Jo Bonger in datzelfde voorjaar van 1914. Zou hier sprake zijn van een soort publiciteitsstunt? Wij stellen echter dat dit absoluut niet aan de orde is. Het overbrengen van de stoffelijke resten van Theo naar Auvers-sur-Oise is ook nooit gepubliceerd. Jo heeft namelijk, nadat zij kennis had genomen van de brieven, de broederlijke eenheid ontdekt tussen Vincent en Theo. Zij heeft die gevonden verbondenheid in hun leven gesymboliseerd in het samenbrengen van Vincent en Theo, óók na hun dood. In haar dagboek schrijft zij al op 6 maart 1892: *"Ik*

leef geheel en al in gedachten met Theo en Vincent, o 't oneindig fijne en teere en lieflijke van die verhouding. Hoe voelen zij voor elkaar, hoe begrijpen zij elkaar en och 't aandoenlijke van Vincents afhankelijkheid soms - Theo doet 't hem nooit gevoelen, maar hij voelt het soms zelf en dan zijn zijn brieven navrant - ik heb er dikwijls al bij geschreid."

Hierin ligt juist de essentie van de hereniging van Theo met Vincent. Jo van Gogh-Bonger heeft het kort en krachtig verwoord op de eerste pagina in de door haar meegegeven opdracht aan de uitgave van Vincents *"Brieven aan zijn broeder"* in 1914, gesymboliseerd in een spreuk uit 2 Samuel 1, 23 : *"En (zij) zijn ook in hun dood niet gescheiden"*.

NB. tekst op basis van een eerder gepubliceerd artikel op www.vangoghvillagenuenen.nl, oktober 2012.